

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი

ხელნაწერის უფლებით

ლარა ნაჭყებია

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში ქვეყნების კლასიფიკაციის პრობლემატიკა და
გამოწვევები

სადოქტორო პროგრამა: სამართალი

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: მარიამ ჯიქია, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

სამართლის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარდგენილი
დისერტაციის

ავტორეფერატი

თბილისი

2022

სამეცნიერო ნაშრომი შესრულებულია კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის სამართლის ფაკულტეტის სამართლის სადოქტორო პროგრამაზე.

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: მარიამ ჯიქია
სამართლის დოქტორი, პროფესორი

ოფიციალური რევენზენტები: მაკა კვაჭაძე
სამართლის დოქტორი, პროფესორი
ვეფხვია გვარამია
სამართლის დოქტორი, პროფესორი

დისერტაციის დაცვა შედგება 2022 წლის 14 სექტემბერს, 16:00 საათზე, კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის სამართლის ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს სხდომაზე.

მისამართი: 0141, თბილისი, ჩარგლის ქუჩა N73, კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის პირველი კორპუსი, 305-ე აუდიტორია

დისერტაციის გაცნობა შეიძლება კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკაში.

სადისერტაციო საბჭოს მდივანი: ალექსანდრე გიორგიძე
სამართლის დოქტორი,
ასოცირებული პროფესორი

ნაშრომის ზოგადი დახასიათება

უდავოა ის ფაქტი, რომ მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის (“მსო”, “World Trade Organization” ან „WTO“) წევრი ქვეყნები ეკონომიკურად უთანასწორონი არიან. ამ უთანასწორობის აღმოსაფხვრელად, მსო თავის შეთანხმებებში ითვალისწინებს ე.წ. სპეციალური და განმასხვავებელი მოპყრობის (“Special & Differential Treatment” ან “S&DT”) მუხლებს, რომელთა არსი და მიზანი თავისუფალი ვაჭრობის უზრუნველყოფის პროცესში განვითარებადი ქვეყნებისთვის უპირატესობის მინიჭებაა საკუთარი საჭიროებების უპირატესად დასაკმაყოფილებლად. სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლები გულისხმობს განვითარებადი ქვეყნებისთვის გაწეულ დახმარებას, გამოხატულს ისეთ პრივილეგიებში, როგორცაა სუბსიდიები, დემპინგი, ტექნიკური და ფინანსური დახმარება და ა.შ.).

არსებულ გარემო პირობებში, როდესაც მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის შეთანხმებები შეიცავენ სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლებს, არარელევანტურად გამოიყურება ის ფაქტი, რომ მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციას არათუ არ გააჩნია განვითარებადი ქვეყნების ოფიციალური სია, არამედ მსო-ს კანონმდებლობაში არც არის მოცემული *განვითარებადი* და *განვითარებული* ქვეყნების დეფინიცია. სანაცვლოდ, მსო-ს წევრი ქვეყნები ეკონომიკური განვითარების მიხედვით არიან დაყოფილნი სამ ჯგუფად: ყველაზე ღარიბი ქვეყნები მიეკუთვნებიან ყველაზე ნაკლებად განვითარებული ქვეყნების კატეგორიას (“Least Developed Countries” ან „LDCs“) და მათ იდენტიფიცირებას ახდენს გაერო სპეციალურად განსაზღვრული ობიექტური კრიტერიუმების საფუძველზე; რაც შეეხება განვითარებულ და განვითარებად ქვეყნებს, ისინი თვითნებურად აკეთებენ საკუთარი ეკონომიკური დონის იდენტიფიცირებას (ე.წ. “self-selection” ან “self-designation”) და თავს მიაკუთვნებენ ან განვითარებული ან განვითარებადი ქვეყნების ჯგუფებს.

შესაბამისად, საკვლევი თემის პრობლემა მდგომარეობს, ერთი მხრივ, უკანასკნელ წლებში მსო-ს წვერი ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების დინამიკის ცვლილებაში, ხოლო, მეორე მხრივ, აღნიშნული დინამიკის მიუხედავად, უცვლელად დატოვებული წვერი ქვეყნების კლასიფიკაციის მეთოდში, რაც განვითარებული წვერი ქვეყნების სამართლიან უკმაყოფილებას იწვევს იმის გათვალისწინებით, რომ დღეს არსებული ქვეყნების განვითარების სტატუსი რიგი „განვითარებადი“ სტატუსის მქონე ქვეყნების რეალური ეკონომიკური განვითარების დონეს აღარ შეესაბამება. კერძოდ, არსებული კლასიფიკაციის მეთოდის შედეგად დადგა სიტუაცია, როდესაც სხვადასხვა ეკონომიკური დონის მქონე ქვეყნებს (მაგალითად ჩინეთს, სინგაპურსა და საქართველოს) აქვთ ერთნაირი სტატუსი - განვითარებადი, რადგან ორგანიზაციაში გაწევრიანების პერიოდში აღნიშნულმა ქვეყნებმა ამგვარად მოახდინეს საკუთარი ეკონომიკური მდგომარეობის იდენტიფიცირება. შესაბამისად, მსო-ში დღეს არსებული ქვეყნების კლასიფიკაციის მეთოდის თანახმად, სინგაპურს, რომლის ერთ სულ მოსახლეზე შემოსავალი 2019 წლის მონაცემებით \$65,233 იყო, და საქართველოს, რომლის მონაცემიც \$4,769.2 იყო, თეორიულად, როგორც განვითარებად ქვეყნებს, ერთნაირ პრივილეგიებზე აქვთ წვდომა.

ეს ალოგიკური სიტუაცია, თავის მხრივ, იწვევს ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნების უკმაყოფილებას, რაც განსაკუთრებით ცხადი გახდა აშშ-ჩინეთის სავაჭრო ომის პარალელურად მსო-ში განვითარებულმა მოვლენებმა. წინამდებარე ნაშრომის თემის აქტუალურობა განსაკუთრებით გამოიკვეთა 2019 წელს, როდესაც აშშ-მ მსო-ს გენერალურ სამდივნოში ორი კომუნიკაცია გააგზავნა, რომლებშიც აქტიურად აპროტესტებდა დღესდღეობით მსო-ში არსებულ ქვეყნების კლასიფიკაციის მეთოდს და უარს აცხადებდა, განეგრძო სპეციალური და განსხვავებული მუხლები ყველა თვითიდენტიფიცირებულ განვითარებადი სტატუსის მქონე ქვეყანაზე. აშშ-ის დელეგაციის თანახმად, განვითარებადი ქვეყნების მიერ უკანასკნელ დეკადებში „განვითარების კუთხით გადადგმული დიდი

ნაბიჯების გამო,“ მსო-ში არსებულ ქვეყნების კლასიფიკაციას აზრი დაეკარგა, რის შედეგადაც წევრ ქვეყნებს აღარ უნდა მიეცეთ საშუალება თვითიდენტიფიცირების საფუძველზე მიიღონ „განვითარებადი ქვეყნის“ სტატუსი. აღნიშნული კომუნიკაციების საპასუხოდ, რამდენიმე განვითარებადმა ქვეყანამ (ძირითადად, ე.წ. მაღალი დონის ქვეყნებმა - მაგ., ჩინეთმა, ინდოეთმა...) წარადგინეს კოლექტიური კომუნიკაცია, რომელშიც დაიცვეს სტატუს კვოს არსებობის მნიშვნელობა და განაცხადეს, რომ დღესაც, ისევე როგორც ადრე, არსებობს დიდი განსხვავება განვითარებული და განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკებს შორის.

მიუხედავად მაღალი დონის განვითარებადი ქვეყნების წინააღმდეგობისა, უკანასკნელ წლებში სამეცნიერო ლიტერატურასა და მსო-ს წევრი ქვეყნების დელეგაციების კომუნიკაციებსა და წინადადებებში გაიზარდა არსებული სტატუს კვოს მიმართ ნეგატიური დამოკიდებულება; მსო-ს დელეგაციები უკვე დაუფარავად აფიქსირებენ თავიანთ პოზიციას დღეს არსებული კლასიფიკაციის მეთოდის რეფორმასთან და განვითარებადი ქვეყნების დიფერენცირების მეთოდის დახვეწის საჭიროებასთან დაკავშირებით მათი რეალური ეკონომიკური მდგომარეობის შესაბამისად. მსო-ს ყველა წევრი ქვეყნისთვის აღნიშნული საკვლევ პრობლემის აქტუალობასა და მნიშვნელობას ის გარემოებაც უწყობს ხელს, რომ სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლების არსებობა მსო-ს შეთანხმებებში განაპირობებს განვითარებადი სტატუსის მქონე ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების პოლიტიკას და გავლენას ახდენს საერთაშორისო სავაჭრო ბაზარზე არსებულ ძალთა ბალანსზე. აღნიშნული საკვლევ პრობლემა საქართველოსთვის, როგორც პატარა ბაზრის მქონე განვითარებადი ქვეყნისთვის, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რადგან ქვეყნის ინტერესში არ შედის არსებული სტატუს კვოს შენარჩუნება და იმგვარი სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლების უპირობოდ არსებობა, რომლებსაც რეალურად ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისთვის არანაირი ხელშესახები სასიკეთო შედეგი

არ მოაქვს. აქვე შევნიშნავთ, რომ წინამდებარე სადისერტაციო ნაშრომი ინტერდისციპლინური ხასიათისაა, რადგან კვლევის პროცესმა მოითხოვა, გაგვეანალიზებინა სხვადასხვა ეკონომიკური თეორიები და ოფიციალური სტატისტიკები/ეკონომიკური მაჩვენებლები, რათა დაგვედგინა, თუ რამდენად მიზანშეწონილია მსო-ში დღეს არსებული ქვეყნების კლასიფიკაციის მეთოდის რეფორმა და განგვესაზღვრა, ალტერნატივის სახით, რა გზით უნდა მოხდეს ქვეყნების განვითარების სტატუსის იდენტიფიცირება.

სადისერტაციო ნაშრომი მიზნად ისახავს გამოიკვლიოს, უნდა მოახდინოს თუ არა მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციამ დღეს არსებული ქვეყნების კლასიფიკაციის მეთოდის რეფორმა მათი რეალური ეკონომიკური განვითარების გათვალისწინებით და თუ უნდა მოახდინოს - რა მეთოდით.

საკვლევი თემის ჰიპოთეზა მდგომარეობს შემდეგში: აუცილებელია ქვეყნების კლასიფიკაციის მეთოდის რეფორმირება და განვითარებადი ქვეყნების დიფერენცირების ისეთი მექანიზმის პოვნა, რომელიც მორგებული იქნება ერთმანეთისგან განსხვავებული განვითარებადი ქვეყნების რეალურ მოთხოვნებსა და სპეციფიკურ სავაჭრო საჭიროებებზე. აღნიშნული ჰიპოთეზის დასამტკიცებლად ან უარსაყოფად პასუხი უნდა გაეცეს შემდეგ საკვლევ კითხვებს/ამოცანებს:

- რამდენად ლეგიტიმურია განვითარებადი ქვეყნებისთვის „პრივილეგიების“ მინიჭება სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლების სახით;
- ვლინდება თუ არა უკანასკნელ პერიოდში მსო-ს კანონმდებლობასა თუ პრაქტიკაში თუნდაც, მცირე ცვლილებები, რომლებიც თვითიდენტიფიცირების საფუძველზე მკაცრად დადგენილი განვითარებული/ განვითარებადი ქვეყნების კატეგორიიდან განვითარებადი ქვეყნების უფრო ღრმა დიფერენცირებისკენ მზადყოფნასა და აუცილებლობაზე მიუთითებენ;

- არსებობს თუ არა საფუძვლიანი არგუმენტები და მიზეზები, რაც იმის დასკვნის საშუალებას მოგვცემდა, რომ რეფორმა ხელსაყრელი და სარგებლის მომტანია განვითარების ნებისმიერ დონეზე მყოფი ყველა წევრი ქვეყნისთვის;
- რა სახის კლასიფიკაციის მეთოდის დანერგვაა პრიორიტეტული რეფორმის შემთხვევაში.

საყურადღებოა, რომ სამეცნიერო ლიტერატურაში არსებულ ნაშრომებსა და მსო-ს სამდივნოში სხვადასხვა წევრი ქვეყნის დელეგაციის მიერ წარდგენილ წინადადებებში მეტ-ნაკლებად ნათლად არის წარმოჩენილი განვითარებული და განვითარებადი ქვეყნების პოზიცია და ინტერესები დღევანდელ არსებული სტატუს კვოსა და შესაძლო რეფორმებზე. სამწუხაროდ, აღნიშნულ ნაშრომებსა და მსო-ს დოკუმენტებში არ ჩანს, თუ რამდენად შედის დღეს არსებული არსებული სტატუს კვო ან ქვეყნების კლასიფიკაციის მეთოდის შესაძლო რეფორმა საქართველოსნაირი პატარა ბაზრის მქონე განვითარებადი ქვეყნების ინტერესებში. შესაბამისად, წინამდებარე სადისერტაციო ნაშრომი მიზანს წარმოადგენს აღნიშნული ხარვეზის გამოსწორება და საქართველოსნაირი პატარა ბაზრის მქონე განვითარებადი ქვეყნების ინტერესების განსაზღვრა საკვლევი თემის პრობლემის ფარგლებში.

ლიტერატურის მიმოხილვის კუთხით შევნიშნავთ, რომ პრობლემის კვლევის საკითხი აქტუალური გახდა მე-20 საუკუნის მიწურულიდან, როდესაც რეფორმის აუცილებლობის საკითხი პირველად დადგა დღის წესრიგში. თვითიდენტიფიცირებულ განვითარებად ქვეყნებს შორის აშკარა ეკონომიკურ განსხვავებაზე, რაც დღეს არსებულ კლასიფიკაციას შეუსაბამოს ხდის რეალობასთან, არაერთი სამეცნიერო ნაშრომი დაიწერა; მათ შორის გამოვეყოფდით ცნობილი მეცნიერის, იუსტ პაუველინის მონოგრაფიას - *'The End of Differential Treatment for Developing Countries? Lessons from the Trade and Climate Change Regimes'* (2013) - რომელშიც ავითარებს აზრს, რომ ყველა განვითარებადი ქვეყნის მიმართ ერთნაირი მოპყრობა არც ეფექტური და არც

მიზანშეწონილია. მეცნიერის აზრით, სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციის მაგალითები ცხადყოფს, რომ უკანასკნელი წლების განმავლობაში, ეკონომიკურ ცვლილებებთან ერთად, მათ დახვეწეს თავიანთი ქვეყნების კლასიფიკაციის მეთოდი და განვითარებადი ქვეყნების უფრო მეტად დახარისხება მოახდინეს. მსო-ში რეფორმის განხორციელებისა და უფრო მკვეთრი დიფერენცირების საბაზო საფუძვლად პაუველინი განვითარებადი ქვეყნების ერთმანეთისგან რადიკალურად განსხვავებულ ეკონომიკურ მდგომარეობას მიიჩნევს. აღნიშნულ იდეას იზიარებს კონსტანტინ მიჩალოპოულოსი, რომელმაც თავის მონოგრაფიაში - *'The Role of Special and Differential Treatment for Developing Countries in GATT and the World Trade Organization'* (2000) - განიხილა GATT-ის ხელშეკრულებაში არსებული სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლები და დაასკვნა, რომ ამ მუხლებით სარგებლობა უნდა მიიღონ მხოლოდ იმ ქვეყნებმა, რომლებსაც ეს დახმარება საერთაშორისო სავაჭრო სისტემაში ინტეგრირებისთვის სჭირდებათ; კერძოდ, ნაკლები შემოსავლისა და ყველაზე ნაკლებად განვითარებულმა ქვეყნებმა.

რიგმა მკვლევრებმა თავიანთ ნაშრომებში წარმოადგინეს პრობლემის გადაჭრის განსხვავებული გზები და მეთოდები, თუ როგორ უნდა მოხდეს წევრი ქვეყნების გადაჯგუფება მათი განვითარების მიხედვით. მაგ., ჰოეკმანი, მიჩალოპოულოსი და ვინტერი გვთავაზობენ ე.წ. ქვეყნებზე დაფუძნებულ („country-based“) მიდგომას, რომლის თანახმად, რეფორმის ფარგლებში უნდა ჩამოყალიბდეს ახალი, ე.წ. „ყველაზე ნაკლებად განვითარებული+“ („LDC+“), ქვეყნების ჯგუფი, სადაც შევლენ ის განვითარებადი ქვეყნები, რომლებიც სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლებით განსაზღვრულ პრივილეგიებს ნამდვილად საჭიროებენ. საინტერესოდ გვეჩვენება პაუგამისა და ნოველის მოსაზრებაც, რომლის თანახმად, მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში არსებული რიგი დისციპლინები წარმოშობენ მათი იმპლემენტაციის ხარჯებს და ამდენად, დაბალშემოსავლიანი ქვეყნებისთვის ერთგვარ ტვირთს წარმოადგენენ.

შესაბამისად, კონკრეტული ვალდებულების იმპლემენტაციამდე აუცილებელია, წინასწარ განისაზღვროს და უზრუნველყოფილ იქნეს, რომ იმპლემენტაციით გამოწვეულმა სარგებელმა გადაწონოს ის ხარჯები, რაც ქვეყანამ უნდა გაიღოს. ცხადია, რომ აღნიშნული მიდგომა დღეს არსებული წევრი ქვეყნების სამი ჯგუფის უფრო ზუსტ დახარისხებას მოითხოვს. აღსანიშნავია ჰოეკმანის, მიჩალოპოულოსისა და ვინტერსის მოსაზრებაც, რომლის თანახმად, საჭიროა „მკაცრი“ ეკონომიკური კრიტერიუმების შემოღება, რომელთა საფუძველზე მოხდება ქვეყნების გადაჯგუფება მათი შემოსავლების დონისა და ინსტიტუციური შესაძლებლობების მიხედვით. ამგვარი გადაჯგუფებით მხოლოდ დაბალშემოსავლიან და მცირე ეკონომიკის მქონე ქვეყნებს მიეცემათ წვდომა სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლებზე. საინტერესოა პროუზეს მიდგომაც, რომელიც გვთავაზობს ქვეყნების „აუდიტს“, რომლის საფუძველზე მოხდება ვალდებულებებისგან დროებითი გათავისუფლების და ტექნიკური დახმარების განსაზღვრა იმ განვითარებადი ქვეყნებისთვის, რომლებიც ამას საჭიროებენ.

დისერტაციის მიზნებისთვის განსაკუთრებით საინტერესო გვეჩვენება სტივენსის მოსაზრება, რომლითაც იგი ემხრობა სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლების ბენეფიციარი ქვეყნების განსაზღვრას ეკონომიკური ფაქტორებისა და კრიტერიუმების საფუძველზე და წინასწარ დადგენილი ზღვრების გამოყენებით. აღსანიშნავია, რომ სწორედ სტივენსი იყო ერთ-ერთი პირველი მკვლევარი, რომელმაც ე.წ. ანალიტიკურ კრიტერიუმებზე დაფუძნებული მიდგომა („analytical criteria-based approach“) შეიმუშავა იმის გასარკვევად, უნდა გახდეს თუ არა ყოველი კონკრეტული წევრი ქვეყანა სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის ბენეფიციარი. თავის მიდგომას სტივენსი იმ არგუმენტით ხსნის, რომ სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის ბენეფიციარებს უნდა ჰქონდეთ საერთო მახასიათებლები, რაც მათ განასხვავებს სხვა წევრი ქვეყნებისგან და რომლებიც დაკავშირებული იქნება იმ ვალდებულებებთან,

რომლებისთვისაც არის შემოთავაზებული სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლები.

აღსანიშნავია, რომ როდესაც საუბარია არსებული სტატუს კვოდან გამოსავალის ძიებაზე, ბოლოდროინდელ კომუნიკაციებში რიგი განვითარებული და განვითარებადი ქვეყნები მიუთითებენ ე.წ. ვაჭრობის ხელშეწყობის ხელშეკრულებაზე (“Trade Facilitation Agreement” ან „TFA“), როგორც პროგრესულ ნაბიჯზე და რეფორმის გზად TFA-ს ხელშეკრულების მოდელს მოიაზრებენ. შესაბამისად, დისერტაციაში განხილული და გაანალიზებულია მსო-ს სამდივნოსთვის წევრი ქვეყნების დელეგაციების მიერ წარდგენილი წინადადებებიც.

არსებული სამეცნიერო ლიტერატურისა და მსო-ს დოკუმენტაციის განხილვისა და ანალიზის საფუძველზე სადისერტაციო ნაშრომში ვავითარებთ იმ აზრს, რომ ყოველი კონკრეტული მსო-ს ხელშეკრულების ფარგლებში განვითარებადი ქვეყნების იდენტიფიცირება არის ყველაზე ეფექტური გამოსავალი შექმნილი სტატუს კვოს მდგომარეობიდან. ამას ე.წ. კონკრეტული შეთანხმების („agreement-specific“) მიდგომა ეწოდება. გარდა ამისა, თუკი გავითვალისწინებთ სპეციალური და განსხვავებული მუხლების მრავალფეროვნებას, რომელიც ხელშეკრულებებში ფიქსირდება, ვფიქრობ, მხოლოდ agreement-specific მიდგომა საკმარისი არ იქნება. რიგ შემთხვევებში, შესაძლებლად მიგვაჩნია ე.წ. კონკრეტული დებულების („provision-specific“) ან/და ე.წ. კონკრეტული საკითხის („issue-specific“) მიდგომების გამოყენებაც, რომელთაგან პირველი (provision-specific მიდგომა) გულისხმობს წევრი ქვეყნების კლასიფიკაციას ხელშეკრულებაში არსებული კონკრეტული მუხლების ქვეშ, ხოლო მეორე (issue-specific მიდგომა) - კონკრეტული საკითხის ფარგლებში. საყურადღებოა, რომ ცნობილი მკვლევრები (მაგ., კოტიერი, მუნი, პაუველინი) ეთანხმებიან იმ მოსაზრებას, რომ agreement-specific და provision-specific ან/და issue-specific მიდგომები რეალურად ასახავენ განვითარებადი ქვეყნების მოთხოვნებს და,

შესაბამისად, განვითარებადი ქვეყნების დიფერენცირების უფრო მისაღებ მეთოდს წარმოადგენენ.

აღსანიშნავია, რომ არც ერთ ზემოაღნიშნულ ნაშრომსა თუ მსო-ს დოკუმენტში არ არის შემოთავაზებული რეფორმის ის კონკრეტული გზა, რომელიც ასახავდა საქართველოსნაირი პატარა ბაზრის მქონე განვითარებადი ქვეყნების ინტერესებს. შესაბამისად, არსებული სამეცნიერო ლიტერატურის და მსო-ს დოკუმენტაციის გათვალისწინებით, დისერტაციაში შემოთავაზებულია ქვეყნების კლასიფიკაციის მეთოდის რეფორმის გზა, რომელიც, უპირველეს ყოვლისა, გაითვალისწინებს საქართველოსნაირი პატარა ბაზრის მქონე განვითარებადი ქვეყნების ინტერესებს და ასევე, მიზანშეწონილია მსო-ს ყველა წევრი ქვეყნისთვის, მათი განვითარების დონის მიუხედავად.

ნაშრომის მიზნებისა და ამოცანების გათვალისწინებით, დისერტაციაში კვლევის სხვადასხვა მეთოდს მივმართავთ, რაც გარკვეულწილად განპირობებულია ნაშრომის ინტერდისციპლინური ხასიათით. კვლევის ძირითად მეთოდებად გამოყენებულია დესკრიფციული, დისკურსიული, ლოგიკური მსჯელობისა და აზროვნების მეთოდები; დისერტაციის თემატიკიდან გამომდინარე, ხშირად მივმართავთ დაკვირვების და ანალიზის მეთოდებსაც; აგრეთვე, კომპარატივისტულ, სტატისტიკური კვლევისა და გრაფის მეთოდებს; ტექსტების ანალიზისას და რიგი ცნებების დასაზუსტებლად მივმართავთ ჰერმენევტიკულ მეთოდსაც; ასევე, მსო-ს დავების მოგვარების ორგანოს გადაწყვეტილებების შესწავლისას მივმართავთ შესწავლისა და განზოგადების მეთოდებს.

ნაშრომის სამეცნიერო სიახლე იმაში გამოიხატება, რომ ქართულ სამეცნიერო სივრცეში პირველად დაიწერა მონოგრაფიული ნაშრომი მსო-ში ქვეყნების ეკონომიკური დონით განვითარების კლასიფიკაციის მეთოდებთან დაკავშირებით. ამასთანავე, ნაშრომში პირველად განიხილება, თუ რამდენად შედის საქართველოსნაირი პატარა ბაზრის მქონე განვითარებადი ქვეყნების ინტერესებში მსო-ს ქვეყნების კლასიფიკაციის

მეთოდის რეფორმირება და რეფორმის რომელი გზა მიემართება საქართველოს ინტერესებს.

თეორიულ-პრაქტიკული მნიშვნელობის კუთხით გასათვალისწინებელია, რომ დისერტაციის პრაქტიკულ ღირებულებას წარმოადგენს შემდგომი კვლევებისას მისი ფაქტობრივ მასალად გამოყენების შესაძლებლობა. ნაშრომი საინტერესო იქნება როგორც ვიწრო სპეციალიზაციის მკვლევრებისთვის (როგორც თეორიული ბაზა), ასევე პრაქტიკოსებისთვის. კვლევის დასკვნების, შედეგებისა და მასალების გამოყენება შესაძლებელი იქნება ნაშრომში განხილული საკითხით დაინტერესებული სამინისტროებისთვისაც - მაგალითად, საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროსთვის და საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროსთვის, რომელიც პასუხისმგებელია საქართველოში საერთაშორისო ვაჭრობის კოორდინირებულად წარმართვასა და სავაჭრო ურთიერთობებისა თუ პოლიტიკის განსაზღვრაზე; ასევე, ამ საკითხზე მომუშავე სახელმწიფო უწყებებთან პერმანენტულად კომუნიკაციაში ყოფნაზე. კერძოდ, იმისათვის, რომ საერთაშორისო არენაზე ნათელი გახდეს, რომ სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლების განვითარებადი ქვეყნების საჭიროებებზე მორგება და შესაბამისი რეფორმის განხორციელება საქართველოს და საქართველოსნაირი პატარა ბაზრის მქონე განვითარებადი ქვეყნების ინტერესს წარმოადგენს (განსხვავებით მაღალი დონის განვითარებადი ქვეყნების ინტერესებისგან), ამისთვის სულ მცირე საჭიროა, რომ აღნიშნული მოსაზრება საქართველოს დელეგაციამ მის თანამოაზრე ქვეყნებთან ერთად მსო-ს გენერალურ სამდივნოში წარდგენილი კომუნიკაციით/წინადადებით დააფიქსიროს. აქედან გამომდინარე, წინამდებარე დისერტაციის დასკვნების, შედეგებისა და მასალების გამოყენება შესაძლებელია საქართველოს და მისი თანამოაზრე ქვეყნების მიერ გენერალური სამდივნოსთვის წარსადგენ კომუნიკაციაში/წინადადებაში პატარა ბაზრის მქონე განვითარებადი ქვეყნების ინტერესების და პოზიციის განსასაზღვრად და მათთვის მისაღები

რეფორმის წინადადების ჩამოყალიბებისა და არგუმენტირებული დასაბუთების მიზნით.

ნაშრომის მოცულობა და სტრუქტურა - სადისერტაციო ნაშრომი შედგება შესავლის, სამი თავის, 7 ქვეთავის, დასკვნის, თანდართული ცხრილისა და გამოყენებული ლიტერატურის ჩამონათვალისგან (სულ 214 ერთეული). **პირველი თავი** მოიცავს სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლების წარმოშობის ისტორიის, მათი კატეგორიების, არსისა და მიზნების მიმოხილვას და განვითარებადი ქვეყნებისთვის აღნიშნული მუხლების სახით „პრივილეგიების“ მინიჭების ლეგიტიმურობის საკითხებთან დაკავშირებულ მასალას. **მეორე თავში** განხილულია უკანასკნელ პერიოდში მსო-ს კანონმდებლობასა თუ პრაქტიკაში გამოვლენილი ცვლილებები, რომლებიც თვითიდენტიფიცირების საფუძველზე მკაცრად დადგენილი განვითარებული/განვითარებადი ქვეყნების კატეგორიიდან განვითარებადი ქვეყნების უფრო ღრმა დიფერენცირებისკენ მზადყოფნასა და აუცილებლობაზე მიუთითებენ; ასევე, გაანალიზებულია არგუმენტები და მოსაზრებები, რაც იმის დასკვნის საშუალებას გვაძლევს, რომ რეფორმა ხელსაყრელი და სარგებლის მომტანია განვითარების ნებისმიერ დონეზე მყოფი ყველა წევრი ქვეყნისთვის. დისერტაციის **მესამე თავში** გაანალიზებულია სამეცნიერო ლიტერატურასა და წევრი ქვეყნების დელეგაციების მიერ წარმოდგენილ კომუნიკაციებში არსებული მსო-ს წევრი ქვეყნების კლასიფიკაციის მეთოდის რეფორმის გზები, მათი დადებითი და უარყოფითი მხარეები; ასევე, წარმოდგენილია ობიექტურ კრიტერიუმებზე დაფუძნებული კლასიფიკაციის მეთოდის მიღების შემთხვევაში, ქვეყნების შესაძლებლობების მაიდენტიფიცირებელი ობიექტური კრიტერიუმების გამოვლენის და მათი გაზომვის გზები მსო-ს რამდენიმე ხელშეკრულების მაგალითზე.

ნაშრომის ძირითადი შინაარსი

თავი 1. განვითარებადი ქვეყნების უფლება სპეციალურ და განსხვავებულ მოპყრობაზე მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში (ქვეთავები: 1.1. სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლების წარმოშობის ისტორია, 1.2. სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლების კატეგორიები, არსი და მიზანი, 1.3 სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მექანიზმის მიზანშეწონილობის ეკონომიკური არგუმენტი, 1.3.1. პროტექციონიზმის არსი და მისი გამოყენება, 1.3.2. განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების ისტორია, (ა) გლობალიზაციის ფალსიფიცირებული ისტორია, ბ) გლობალიზაციის რეალური ისტორია, 1.3.3. პროტექციონიზმის კრიტიკის საპირწონე არგუმენტები, 1.3.4. არსებული სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლების რეალური ეფექტი ეკონომიკაზე).

დისერტაციის აღნიშნულ თავში, განვითარებულია ჰიპოთეზა, რომლის თანახმადაც განვითარებადი ქვეყნებისთვის „პრივილეგიების“ მინიჭება სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლების სახით არა მარტო ლეგიტიმური, არამედ აუცილებელიცაა. ამ ჰიპოთეზის ფარგლებში პირველ თავში განხილული და გაანალიზებულია შემდეგი საკითხები:

- 1) სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლების წარმოშობის ისტორია;
- 2) მსო-ს ხელშეკრულებებში არსებული სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლების კატეგორიები, არსი და მიზნები;
- 3) ლიბერალიზმისა და ე.წ. ახალშობილი ინდუსტრიის („Infant Industry“) თეორიის ერთმანეთთან შეპირისპირებით, სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლების ეკონომიკური არგუმენტის საფუძვლიანობა.

დასკვნის სახით პირველ თავში აღნიშნულია, რომ თავისუფალი ვაჭრობის მომხრე ეკონომისტებისა და მკვლევრების კრიტიკის მიუხედავად, სპეციალური და განსხვავებული მუხლების არსებობა არა მარტო ლეგიტიმური, არამედ აუცილებელიცაა. შესაძლოა განვითარებადმა

ქვეყანამ, მაგალითად საქართველომ, კონკრეტული ინდუსტრიის განვითარების მიზნით პროტექციონიზმის მეთოდები საერთოდ არ გამოიყენოს, თუმცა მსო-ს ხელშეკრულებების ფარგლებში, გარკვეულ შემთხვევებში განვითარებადი ქვეყნის კანონმდებელს, გამონაკლისის სახით, მაინც უნდა ჰქონდეს პროტექციონიზმის მეთოდების გამოყენების შესაძლებლობა, თუკი ეს უკანასკნელი აღნიშნულ მეთოდებს განვითარებისთვის საჭირო ინსტრუმენტად ჩათვლის. აღნიშნულ პოზიციას კი საფუძვლად შემდეგი არგუმენტები უდევს:

- პრაქტიკულად ყველა მდიდარი ქვეყანა თავისი ახალშობილი ინდუსტრიის გასავითარებლად გარკვეული პერიოდის განმავლობაში იყენებდა პროტექციონიზმის მეთოდებს: იქნება ეს ტარიფების დაწესება, სუბსიდია, იმპორტის გადასახადი, კვოტები, გაცვლითი კურსის კონტროლი, უცხოურ ვაჭრობაზე შეზღუდვები თუ სხვა. ყველა ეს ღონისძიება კი, მიზნად ისახავდა ქვეყნის ახალშობილი ინდუსტრიებისთვის დროის მიცემას გასავითარებლად და ამ პერიოდში საერთაშორისო კონკურენციისგან მათ დაცვას.
- მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის ხელშეკრულებებში სპეციალური და განსხვავებული მუხლების არსებობა მრავალგზის მოლაპარაკებების, კონსულტაციებისა და განვითარებადი ქვეყნების განსაკუთრებული საჭიროებების აღიარების შედეგია. ამ გზით განვითარებადი ქვეყნებს ეძლევათ შესაძლებლობა მეტ-ნაკლებად მიიღონ ის პრივილეგიები, რომლებსაც მდიდარი ქვეყნები საუკუნეების განმავლობაში იყენებდნენ თავიანთი ეკონომიკის განვითარებისთვის.
- თეორიული კუთხით, სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლების არსებობა სრულ შესაბამისობაშია მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის საქმიანობასთან, რომლის ერთ-ერთი მიზანიც ეკონომიკის განვითარებაა.

- პრაქტიკული კუთხით, მართალია, უფრო მეტი კვლევაა საჭირო იმისთვის, რომ ზუსტად დადგინდეს მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის ხელშეკრულებებში დღეს არსებული სპეციალური და განსხვავებული მუხლები, ზოგადად, ეკონომიკურ ზრდაზე დადებითად აისახება თუ არა, თუმცა დღევანდელი მონაცემებით თამამად შეიძლება ითქვას, რომ არაორმხრივი უპირატესობის მინიჭება განვითარებადი ქვეყნებისთვის ექსპორტის ზრდას ხელს ნამდვილად უწყობს.
- განვითარებადი ქვეყნებისთვის სათანადო „პრივილეგირებული“ წესებით სარგებლობის უზრუნველყოფა აპრიორი ნეგატიური არც განვითარებული ქვეყნებისთვისაა, რადგან განვითარებადი ქვეყნებში ეკონომიკის განვითარების შედეგად გამოწვეული საცხოვრებელი სტანდარტების აწევით იზრდება მოთხოვნა მდიდარი ქვეყნების მიერ ექსპორტირებულ საქონელზეც. მოვლენების ამგვარი განვითარება კი მოგებულ მდგომარეობაში ამყოფებს ორგანიზაციის ყველა წევრ ქვეყანას.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, წინამდებარე დისერტაციის პირველი თავი ემხრობა იმ მოსაზრებას, რომ მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის ფარგლებში ქვეყნების განვითარების მიხედვით კლასიფიკაციის რეფორმა უნდა მდგომარეობდეს არა მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის ხელშეკრულებების სპეციალური და განსხვავებული მუხლებისგან გათავისუფლებაში, არამედ განვითარებადი ქვეყნების სტატუსის განსაზღვრის რეფორმაში, რაც პოტენციურად გამოიწვევს არსებული სპეციალური და განსხვავებული მუხლების მოდიფიცირებას და მათ მორგებას შესაბამისი განვითარებადი ქვეყნების რეალურ ეკონომიკურ საჭიროებებზე.

თავი 2. მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში წევრი ქვეყნების კლასიფიკაციის რეფორმის მიზანშეწონილობის არგუმენტები (ქვეთავები: 2.1. ზოგადი კლასიფიკაციიდან გადახვევა მსო-ს სისტემაში, 2.1.1. კლასიფიკაციის მეთოდები მსო-ს ხელშეკრულებებში, (ა) GATT-ის XVIII მუხლის “დეფინიცია”, (ბ) თვით-არჩევა სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მიმღების მიერ, (გ) სიითი ჩამონათვალი და იდენტიფიცირება სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის გამცემის მიერ, 2.1.2. ზოგადი კლასიფიკაციიდან გადახვევის მაგალითები მსო-ს პრაქტიკაში, 2.2. რეფორმის მიზანშეწონილობის არგუმენტები, 2.2.1. რეფორმის საჭიროების ეკონომიკური არგუმენტი, 2.2.2. მოლაპარაკებების ჩიხში შესვლის არგუმენტი, (ა) განვითარებადი ქვეყნების მიდგომის არამიზანშეწონილობა, (ბ) განვითარებული ქვეყნების მიდგომის არამიზანშეწონილობა, 2.2.3. სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების პრეცედენტები, 2.2.4. სასამართლო სისტემის გადატვირთულობის არგუმენტი, 2.2.5. მოლაპარაკების წარმოებისას ვაჭრობის ძალის ცვლილების არგუმენტი, (ა) შეზღუდული შესაძლებლობები სავაჭრო მოლაპარაკებებში, (ბ) განვითარებადი ქვეყნებისთვის მიწოდებული ტექნიკური დახმარების ხარისხი, (გ) განვითარებადი ქვეყნების შეზღუდული შესაძლებლობების აღმოფხვრის შესაძლო ინიციატივები, 2.2.6. სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლების აღსრულების არგუმენტი, 2.2.7. დავების მოგვარების სისტემაში გადაწყვეტილების აღსრულების პრობლემის მოგვარების არგუმენტი, (ა) გადაწყვეტილების აღსრულების არსებული მექანიზმები და გამოწვევები, (ბ) შესაძლო რეფორმის წინადადება, 2.2.8. პატარა ბაზრის მქონე განვითარებადი ქვეყნების ინტერესების დაცვის არგუმენტი).

მსო-ს ოფიციალური ვებგვერდის თანახმად, ე.წ. თვითიდენტიფიცირების მეთოდი წარმოადგენს ორგანიზაციაში არსებული წევრი ქვეყნების კლასიფიკაციის ძირითად მეთოდს. თუმცა, აქვე საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ პრაქტიკაში სხვა მეთოდების გამოყენებაც ხდება. მიუხედავად იმისა, რომ „სხვა მეთოდები“ იშვიათ შემთხვევებში

გამოიყენება, მათი არსებობა ცხადყოფს, რომ მსო-ს ვებგვერდზე წარმოდგენილი თვითიდენტიფიცირების საფუძველზე მკაცრად დადგენილი განვითარებული/განვითარებადი ქვეყნების კლასიფიკაციის მეთოდი უბრალოდ მითია, რადგანაც ეს მეთოდი ექვემდებარება გარკვეულ გამონაკლისებს. ასევე, აშკარა ხდება, რომ უკანასკნელი წლების განმავლობაში მსო-ს კანონმდებლობასა თუ პრაქტიკაში გამოვლენილი ზოგადი კლასიფიკაციიდან გადახვევის შემთხვევები, რომლებიც განვითარებადი ქვეყნების სხვადასხვაგვარი მოპყრობის საშუალებას იძლევიან, თავის მხრივ, განვითარებადი ქვეყნების უფრო ღრმა დიფერენცირების მზადყოფნასა და აუცილებლობაზე მიუთითებენ. შესაბამისად, მეორე თავში განხილული და გაანალიზებულია შემდეგი საკითხები:

- განვითარებადი ქვეყნების კლასიფიკაციისთვის მსო-ს სისტემაში დღეს გამოყენებული მეთოდები და
- პრაქტიკული მაგალითები, რომლებიც გვიჩვენებს, რომ განვითარებადი ქვეყნების უფრო მეტად დახარისხების პროცესი მსო-ში უკვე დაწყებულია.

დასკვნის სახით მეორე თავი განმარტავს, რომ მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში რეფორმის მზაობა უკვე არსებობს, რასაც ადასტურებს შემდეგი გარემოებები:

- დღესდღეობით მსო-ს რიგი შეთანხმებები ითვალისწინებს ზოგადად დადგენილი განვითარებული/განვითარებადი კლასიფიკაციიდან გადახვევის შემთხვევებს, რომლებიც თვითიდენტიფიცირებული განვითარებადი ქვეყნების დიფერენცირებას და განსხვავებული მოპყრობის საშუალებას იძლევიან;
- წლების განმავლობაში მსო-ს პრაქტიკაში (მაგ., პრეცედენტულ სამართალსა და ქვეყნების მიერთების პროტოკოლებში) გამოიკვეთა განვითარებადი ქვეყნების დახარისხების მაგალითები. გარკვეული პრივილეგიებით სარგებლობა ზოგიერთი მაღალი დონის

განვითარებადი ქვეყნისთვის (მაგ., ჩინეთისთვის) იმდენად შესუსტდა, რომ უკვე აშკარაა ცვლილებების განხორციელების როგორც მზადყოფნა, ასევე საჭიროებაც.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, სტატუს კვოს შენარჩუნებით მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია, ფაქტობრივად, აიძულებს წევრ ქვეყნებს ოპერირება მოახდინონ ისეთ გარემოში, რომელიც რეალურად აღარ არსებობს. აღნიშნულის თავიდან ასაცილებლად, დისერტაციის მეორე თავი ავითარებს აზრს, რომ, ერთი მხრივ, არსებობს რიგი მიზეზები, რომლებიც რეფორმის აუცილებლობაზე მეტყველებენ და, მეორე მხრივ, არსებობს არგუმენტები იმის საილუსტრაციოდ, რომ სტატუს კვო უარყოფითად აისახება მსო-ს ყველა წევრ ქვეყანაზე მათი განვითარების სტატუსის მიუხედავად. კერძოდ, რეფორმის აუცილებლობას თვალნათლივ გვიჩვენებს შემდეგი გარემოებები:

- უკანასკნელ დეკადებში მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში განვითარებადი ქვეყნის სტატუსის მქონე წევრი ქვეყნების არათანაბარი ეკონომიკური პროგრესი ნათლად გვიჩვენებს მათ შორის რადიკალურ განსხვავებას ეკონომიკური განვითარების კუთხით. აღნიშნული გარემოება კი საფუძვლიანს ხდის მოსაზრებას, რომლის თანახმადაც „ერთი ზომა არ ერგება ყველას“ და, შესაბამისად, საჭიროა რეფორმის ფარგლებში განვითარებადი ქვეყნების უფრო სიღრმისეული დიფერენცირება;
- პრაქტიკაში მრავლადაა შემთხვევები, როდესაც საერთაშორისო ორგანიზაციებს (მსოფლიო ბანკი, გაეროს განვითარების პროგრამა, საერთაშორისო სავალუტო ფონდი და სხვ.) მოუხდათ თავდაპირველი ქვეყნების კლასიფიკაციის სისტემის შეცვლა იმისთვის, რომ მორგებოდნენ სწრაფად ცვლად არსებულ რეალობას და განხორციელებული ცვლილების წყალობით უფრო ეფექტურად მოეხდინათ ორგანიზაციის მიზნების განხორციელება. შესაბამისად, რადგანაც არსებობს მაგალითები, როდესაც საერთაშორისო

ორგანიზაციებმა, განვითარების გარკვეულ ეტაპზე მოახდინეს ქვეყნების კლასიფიკაციის რეფორმა, ამ მაგალითების პარალელურად მსო-ში სტატუს კვოს შენარჩუნება და მაღალი დონის განვითარებადი ქვეყნების მიერ 25 წლის წინანდელ რეალობაზე აპელირება უსაფუძვლო ხდება;

- მართალია მსო-ს სასამართლო პრაქტიკაში არსებობს შემთხვევები, როდესაც დავის განხილვისას განვითარებადი ქვეყნის სტატუსი განვითარებულმა ქვეყანამ კითხვის ნიშნის ქვეშ დააყენა, თუმცა თუკი აღნიშნული დავების გადაწყვეტა დავების მოგვარების ორგანოს დაევალება, საჭირო გახდება უფრო ფართომანდატიანი სააპელაციო პროცედურის არსებობა. იმ პირობებში, როდესაც მსო-ს სააპელაციო ორგანო ბლოკირებულია, დისერტაცია ავითარებს აზრს, რომ განვითარებადი ქვეყნის სტატუსის გარკვევის მიზნით დავების მოგვარების ორგანოსთვის მიმართვა არამიზანშეწონილია. ამიტომ აუცილებელია, წევრი ქვეყნების სტატუსის განსაზღვრის საკითხის გადაჭრის გზები სხვაგან ვეძებოთ.

გარდა ზემოაღნიშნულისა, სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლებთან დაკავშირებული მოლაპარაკებები, ფაქტობრივად, ჩიხშია. იმისათვის, რომ წევრმა ქვეყნებმა შექმნილი ჩიხიდან გამოსვლა და კვლავ მოლაპარაკებების მაგიდაზე დაბრუნება შეძლონ, თავდაპირველად საჭიროა მათ უგულებელყონ დღევანდელი მდგომარეობით ის უსაფუძვლო არგუმენტები, რომელზეც ისინი თავიანთ უმოქმედობას აფუძნებენ და მიუსხდნენ მოლაპარაკებების მაგიდას კომპრომისებზე წასვლის გზით. კერძოდ:

- განვითარებულმა ქვეყნებმა უნდა დათმონ მსხვერპლის როლი და ის მიდგომა, თითქოს სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლებით მხოლოდ განვითარებადი ქვეყნები სარგებლობენ;
- მაღალი დონის განვითარებადმა ქვეყნებმა უნდა შეწყვიტონ ორი დეკადის წინ მათი მსო-ში გაწევრიანების საფუძვლების არგუმენტად

მოყვანა იმის დასასაბუთებლად, რომ სტატუს კვო მათთვის მისაღებია. რეალურად, მაღალ საფეხურზე მყოფი განვითარებადი ქვეყნები იმ ვითარებაში იმყოფებიან, როდესაც თვითონაც სათანადოდ ვერ სარგებლობენ სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლებით და სხვა, დაბალ საფეხურზე მყოფ განვითარებად ქვეყნებსაც არ აძლევენ საშუალებას, მათ საჭიროებებზე მორგებული შეღავათებით ისარგებლონ.

დისერტაციის თანახმად, იმისათვის, რომ სტატუს კვო უარყოფითად არ აისახოს განვითარებადი ქვეყნების ინტერესებზე, განვითარებად წევრებს შეუძლიათ ქვეყნების კლასიფიკაციის რეფორმის სანაცვლოდ განვითარებული ქვეყნები დაითანხმონ მთელ რიგ დათმობებზე, რაც მათ ინტერესებში შედის. მაგალითად:

- ნებისმიერი დონის განვითარებადი ქვეყნისთვის სასურველია, მომავალში სამართლებრივად აღსრულებადი სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლების იდენტიფიცირება მოხდეს. აღნიშნულისთვის კი, საჭიროა მსო-ს წევრი ქვეყნების მიერ კომპრომისებზე წასვლა. შესაბამისად, ერთი მხრივ, განვითარებადი ქვეყნები უნდა დათანხმდნენ მსო-ში ქვეყნების კლასიფიკაციის მეთოდის რეფორმას, ხოლო, მეორე მხრივ, აღნიშნული დათმობის საპირწონედ, მათ უნდა მიიღონ გარანტია იმისა, რომ მოხდება სამართლებრივად აღსრულებადი სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლების იდენტიფიცირება და, რიგ შემთხვევებში, მუხლების ჩანაწერის გასწორება ენობრივი კუთხით.
- მოლაპარაკებებში განვითარებადი ქვეყნების სუსტი პოზიცია და მწირი ქმედითუნარიანობა ქვეყნების კლასიფიკაციის რეფორმის განვითარებაზე უარის თქმის საფუძველი არ უნდა გახდეს. ფაქტია, რომ რეფორმის განუხორციელებლადაც განვითარებადი ქვეყნები არამომგებიან ვითარებაში იმყოფებიან და მოლაპარაკების პროცესში ვაჭრობის ძალა განვითარებულ ქვეყნებს აქვთ. შესაბამისად, სტატუს

კვოზე აპელირების ნაცვლად, მაღალი დონის განვითარებად ქვეყნებს შეუძლიათ აღნიშნული სიტუაცია სათავისოდ გამოიყენონ და კლასიფიკაციის რეფორმის სანაცვლოდ მოითხოვონ სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლების იმგვარი დახვეწა, რომ უფრო მეტი ტექნიკური დახმარება მიიღონ მოლაპარაკებებისა და გაერთიანებების შექმნის პროცესში.

დისერტაციის მეორე თავი ასევე ავითარებს აზრს, რომ ქვეყნების კლასიფიკაციის რეფორმა და განვითარებადი ქვეყნების უფრო მეტი დიფერენცირება განსაკუთრებით მომგებიანია საქართველოსნაირი პატარა ბაზრის მქონე განვითარებადი ქვეყნებისთვის. მიზეზი შემდეგში მდგომარეობს:

- მოცემულ რეალობაში საქართველოსნაირი ქვეყნები ვერ სარგებლობენ ნაკლებად განვითარებული ქვეყნებისთვის განკუთვნილი პრივილეგიებით და ისეთივე ვალდებულებები გააჩნიათ, როგორც დიდი ბაზრების მქონე განვითარებად ქვეყნებს. საქართველოსნაირი პატარა ბაზრის მქონე ღარიბი ქვეყნები, დღევანდელი სტატუს კვოს გათვალისწინებით, ყველაზე მეტს კარგავენ, რადგან უფრო მეტი დიფერენცირების გარეშე, განვითარებული ქვეყნები მათ მხოლოდ და მხოლოდ ზედაპირულ სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლებს სთავაზობენ. ამგვარად, ღარიბი ქვეყნები კარგავენ იმ სარგებელს, რომლის მიღებაც პოტენციურად შეეძლოთ, თუკი ეს მუხლები მათ სპეციფიკურ საჭიროებებზე იქნებოდა მორგებული. შესაბამისად, საქართველო და საქართველოსნაირი ქვეყნები უნდა მიემხრონ მოლაპარაკებების განახლებას ქვეყნების კლასიფიკაციის მეთოდის რეფორმის თაობაზე.
- დავების მოგვარების სისტემაში დღეს არსებული აღსრულების მექანიზმების არაეფექტურობას საფუძვლად უდევს წევრი ქვეყნების ასიმეტრიული ძალთა ბალანსი. არსებული დისბალანსის აღმოსაფხვრელად კი ერთ-ერთი ოპტიმალური რეფორმის გზა

საქართველოსნაირი პატარა საბაზრო წილის მქონე განვითარებადი ქვეყნებისთვის ჯვარედინი სამაგიეროს მიგების მექანიზმზე ავტომატურ წვდომაში გამოიხატება. აღნიშნულ მექანიზმზე ავტომატური წვდომისთვის კი საჭიროა წვერი ქვეყნების დიფერენცირების ისეთი სისტემის დამკვიდრება, რომლის ფარგლებშიც შესაძლებელი იქნებოდა მოგვეხდინა „დიდი“ და „პატარა“ საბაზრო წილის მქონე განვითარებადი ქვეყნების გამიჯვნა. სწორედ ამიტომ, დისერტაცია ავითარებს აზრს, რომ წვერი ქვეყნების კლასიფიკაციის რეფორმა სასარგებლოა საქართველოსნაირი პატარა ბაზრის მქონე განვითარებადი ქვეყნებისთვის, რადგან აღნიშნული რეფორმის შედეგად ეს უკანასკნელნი შეძლებენ დავების მოგვარების სისტემაში აღსრულების მექანიზმი უფრო ეფექტურად გამოიყენონ.

თავი 3. მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში წვერი ქვეყნების კლასიფიკაციის რეფორმის გზები (ქვეთავები: 3.1. წვერი ქვეყნების კლასიფიკაციის მეთოდის რეფორმის გზები, 3.1.1. ვაჭრობის ხელშეწყობის ხელშეკრულების პრეცედენტი, 3.1.2. ობიექტურ კრიტერიუმებზე დაფუძნებული რეფორმის გზები, 3.2. ობიექტური კრიტერიუმების საფუძველზე ქვეყნების შესაძლებლობების იდენტიფიცირება და მათი „გაზომვა“, 3.2.1. სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის ბენეფიციარი ქვეყნების იდენტიფიცირება TRIPS-ის ფარგლებში, 3.2.2. სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის ბენეფიციარი ქვეყნების იდენტიფიცირება SCM-ის ხელშეკრულების ფარგლებში, 3.2.3. სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის ბენეფიციარი ქვეყნების იდენტიფიცირება DSU-ის ხელშეკრულების ფარგლებში, (ა) ძალის შეზღუდვები, (ბ) ქვეყნების შესაძლებლობების/რესურსების შეზღუდვები).

დისერტაციის მესამე თავი განიხილავს სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მექანიზმის რეფორმის გზებს და მიზნად ისახავს განვითარებადი ქვეყნების დიფერენცირების ისეთი მექანიზმის პოვნას, რომელიც, ერთის მხრივ, მორგებული იქნება ერთმანეთისგან

განსხვავებული განვითარებადი ქვეყნების რეალურ მოთხოვნებსა და სპეციფიკურ სავაჭრო საჭიროებებზე და, მეორეს მხრივ, მისაღები იქნება საქართველოსნაირი პატარა ბაზრის მქონე ეკონომიკის ქვეყნებისთვის. ამ მიზნის ფარგლებში მესამე თავში განხილულია შემდეგი საკითხები:

- 1) სამეცნიერო ლიტერატურასა და წევრი ქვეყნების დელეგაციების მიერ წარმოდგენილ კომუნიკაციებში არსებული მსო-ს წევრი ქვეყნების კლასიფიკაციის მეთოდის რეფორმის გზები, მათი დადებითი და უარყოფითი მხარეები;
- 2) ობიექტურ კრიტერიუმებზე დაფუძნებული კლასიფიკაციის მეთოდის მიღების შემთხვევაში, ქვეყნების შესაძლებლობების მაიდენტიფიცირებელი ობიექტური კრიტერიუმების გამოვლენის და მათი გაზომვის გზები შემდეგი ხელშეკრულებების მაგალითებზე: ინტელექტუალური საკუთრების უფლებების ვაჭრობასთან დაკავშირებული ასპექტების შესახებ შეთანხმება („The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights“ ან „TRIPS“), სუბსიდიებისა და საკომპენსაციო ზომების შესახებ ხელშეკრულება („Agreement on Subsidies and Countervailing Duties“ ან „SCM“) და დავების გადაწყვეტის შესახებ შეთანხმება („Dispute Settlement Understanding“ ან „DSU“).

სამეცნიერო ლიტერატურასა და წევრი ქვეყნების დელეგაციების მიერ წარმოდგენილ ბოლოდროინდელ კომუნიკაციებში შემოთავაზებული წევრი რეფორმის გზების გაანალიზების საფუძველზე დისერტაცია ავითარებს შემდეგ დასკვნებს:

- TFA-ს ხელშეკრულება, რომელიც არაერთი წევრი ქვეყნის მოწონებას იმსახურებს, ნამდვილად წარმოადგენს განვითარებად ქვეყნებთან ურთიერთობის ერთ-ერთ მოდელს; თუმცა, TFA-ს ხელშეკრულების მიდგომა დღევანდელი ზოგადი მიდგომის მსგავსად ეყრდნობა განვითარების სტატუსის თვითგამოცხადებას. შესაბამისად, ნაკლებად სავარაუდოა, რომ ამ მიდგომამ დააკმაყოფილოს აშშ-ს

მოთხოვნები სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მექანიზმის გადახედვის შესახებ, რადგან ყოველთვის იარსებებს საშიშროება, რომ მაღალი დონის განვითარებადი ქვეყნები შეეცდებიან მექანიზმის სათავისოდ გამოყენებას ისე, როგორც ეს დღეს ხდება.

- გამოსავალი ისეთ სისტემაში უნდა ვეძიოთ, რომელიც ნაკლებ იქნება დამოკიდებული განვითარებადი ქვეყნების სუბიექტურ თვითდენტიფიცირებაზე, და უფრო მეტად წვევრი ქვეყნების რეალურ ეკონომიკურ მდგომარეობაზე. ასევე, საჭიროა ახალმა სისტემამ უზრუნველყოს ისეთი სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლების არსებობა, რომელიც ხელს შეუწყობს განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკურ აღმავლობას. შესაბამისად, დისერტაცია ავითარებს აზრს, რომ ამგვარი მიდგომა ობიექტურ კრიტიკიუმებზე დაფუძნებული ქვეყნების დიფერენცირება უნდა იყოს. კერძოდ, სპეციალური და განსხვავებული მუხლების ბენეფიციარების გამოსავლენად არა მარტო საქართველოსნაირი პატარა ბაზრის მქონე განვითარებადი ქვეყნებისთვის, არამედ ყველა მხარისთვის უმჯობესია დაინერგოს ე.წ. agreement-specific და provision-specific/issue-specific მიდგომები და შემოღებული იყოს გრადაციის მექანიზმი, რომლის საფუძველზეც ის განვითარებადი ქვეყანა, რომელიც განვითარების მაღალ ნიშნულს მიაღწევს შეწყვეტს პრივილეგირებული მდგომარეობის გამოყენებას. ამგვარი რეფორმა უზრუნველყოფს, რომ სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლები მუდმივად გათვლილი იქნება მხოლოდ მოწყვლად ქვეყნებზე.
- agreement-specific და provision-specific ან/და issue-specific მეთოდების გამოყენებისთვის მნიშვნელოვანია განისაზღვროს ის ობიექტური კრიტერიუმები, რომლებიც ითვალისწინებს განვითარების ყველა ასპექტს კონკრეტული ხელშეკრულების ფარგლებში.

- TRIPS-ის და SCM-ის ხელშეკრულებების მაგალითებიდან ნათლად ჩანს, რომ თითოეული ხელშეკრულების ფარგლებში არსებული საკითხები განსხვავებულია და, შესაბამისად, ინდივიდუალურ მიდგომას საჭიროებენ. რადგანაც განსხვავებულია ის საკითხები, რასაც ეს ხელშეკრულებები არგეულირებენ, შესაბამისად განსხვავებული უნდა იყოს, ერთის მხრივ, ის ობიექტური კრიტერიუმები, რომლებითაც განისაზღვრება განვითარებადი ქვეყნების შესაძლებლობები და, მეორეს მხრივ, ის ინდიკატორები/მაჩვენებლები, რომლებითაც იზომება აღნიშნული ობიექტური კრიტერიუმები. ამრიგად, თვალნათელი ხდება ე.წ. agreement-specific მიდგომის მიზანშეწონილობა.
- მსო-ს ხელშეკრულებებში, სადაც გვხვდება მრავალფეროვანი სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლები (მაგალითად, DSU-ში), განვითარებადი ქვეყნების შეფასებისა და დიფერენცირების ყველაზე ოპტიმალური ვარიანტია provision-specific/issue-specific მიდგომა. კერძოდ, DSU-ს მაგალითიდან გამომდინარე და იმის გათვალისწინებით, რომ მსო-ს ერთი ხელშეკრულება შეიძლება შეიცავდეს სხვადასხვა სახის სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლებს, არამიზანშეწონილი ხდება, ერთი და იგივე კრიტერიუმი შევუსაბამოთ, მაგალითად, ტექნიკური დახმარების უზრუნველყოფის მუხლებსა და ისეთ საკითხს, როგორცაა ე.წ. სამაგიეროს მიგება. ამიტომ, ამ შემთხვევაში განვითარებადი ქვეყნების შეფასებისა და დიფერენცირების ყველაზე ოპტიმალური ვარიანტია provision-specific/issue-specific მიდგომა.
- კითხვაზე, უნდა გამოიყენოს თუ არა მსო-მ სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების მონაცემები და შეფასებები ობიექტური კრიტერიუმების გაზომვის კუთხით, დისერტაცია ავითარებს მოსაზრებას, რომ მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის შეუძლია მიიღოს საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ თავიანთი მიზნებისთვის

მიღებული ინდიკატორები და ბარიერები. თუმცა, საჭიროების შემთხვევაში, მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის მიზნებიდან გამომდინარე, ამ უკანასკნელმა შესაძლოა შეცვალოს ან საერთოდ უგულვებელყოს სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ დაწესებული ბარიერები და ინდიკატორები.

დასკვნა

დასკვნაში შეჯამებულია კვლევის შედეგები. საკითხის გარშემო არსებული სამეცნიერო ლიტერატურისა და სამართლებრივი დოკუმენტების გაანალიზების საფუძველზე წარმოჩენილია პრობლემის ხედვის ჩვენეული რაკურსი და შეჯამებულია ცალკეულ თავებში მოყვანილი დასკვნები. კერძოდ, საკვლევი მიზნებისა და ამოცანების შესწავლის საფუძველზე მიმდინარე დისერტაციამ ცხადყო, რომ გამოსავალი ისეთ სისტემაში უნდა ვეძიოთ, რომელიც ნაკლებად იქნება დამოკიდებული განვითარებადი ქვეყნების სუბიექტურ თვითიდენტიფიცირებაზე, და უფრო მეტად - წევრი ქვეყნების რეალურ ეკონომიკურ მდგომარეობაზე. ასევე საჭიროა, ახალმა სისტემამ უზრუნველყოს ისეთი სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლების არსებობა, რომელიც ხელს შეუწყობს განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკურ აღმავლობას. ამგვარი მიდგომა კი ობიექტურ კრიტერიუმებზე დაფუძნებული ქვეყნების დიფერენცირება უნდა იყოს. კერძოდ, სპეციალური და განსხვავებული მუხლების ბენეფიციარების გამოსავლენად არა მარტო საქართველოსნაირი პატარა ბაზრის მქონე განვითარებადი ქვეყნებისთვის, არამედ ყველა მხარისთვის უმჯობესია დაინერგოს ე.წ. agreement-specific და provision-specific/issue-specific მიდგომები და შემოღებული იყოს გრადაციის მექანიზმი, რომლის საფუძველზეც ის განვითარებადი ქვეყანა, რომელიც განვითარების მაღალ ნიშნულს მიაღწევს, შეწყვეტს პრივილეგირებული მდგომარეობის გამოყენებას. ამგვარი რეფორმა უზრუნველყოფს, რომ სპეციალური და განსხვავებული მოპყრობის მუხლები მუდმივად გათვლილი იქნება მხოლოდ მოწყვლად ქვეყნებზე.

სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი შინაარსი გამოქვეყნებულია შემდეგ
პუბლიკაციებში:

სტატიები:

1. ნაჭყებია, ლარა. „გადაწყვეტილების აღსრულების პრობლემა მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის დავების მოგვარების სისტემაში,“ *იუსტიცია*, #1, თბილისი, 2022.
2. ნაჭყებია, ლარა. „განვითარებადი ქვეყნების დიფერენცირების საფუძვლები მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში,“ *მართლმსაჯულება და კანონი* #1 (69), თბილისი, 2021.
3. ნაჭყებია, ლარა. „განვითარებული ქვეყნების უფლება სპეციალურ და განსხვავებულ მოპყრობაზე (S&DT) მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში,“ *თემიდა*, #14 (16)-2021, თბილისი, 2021.
4. Nachkebia, Lara. ‘Country Classification Reform and Stalled Negotiations in the World Trade Organization – How to Break the Stalemate?’ *The Estey Journal of International Law and Trade Policy* 22, no. 2, 2021.
5. Nachkebia, Lara. ‘Deterrents to Country Classification Reform in the World Trade Organization—Do They Correspond With Reality?’ *China-USA Business Review* 21, no. 2, 2022.

საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციები:

1. Nachkebia, Lara. “Deterrents to Country Classification Reform in the World Trade Organization - Do They Correspond With Reality?” Law, Business and Innovation Studies (LBIS) Conference, London, United Kingdom, 2021.

Caucasus International University

Right of Authorship

Lara Nachkebia

Problems and Challenges of Country Classification within the World Trade Organization

PhD Program: Law

Scientific Supervisor: Mariam Jiqia, Doctor of Laws, Professor

Abstract dissertation Presented for the academic degree of Doctor of Laws

Tbilisi

2022

Scientific supervisor:

Mariam Jiqia

Doctor of Law, Professor

Official reviewers:

Maka Kvachadze

Doctor of Law, Professor

Vepkhvia Gvaramia

Doctor of Law, Professor

Defence of the dissertation shall take place on September 14, 2022, 16:00 PM, at the
Dissertation Council of the Faculty of Law of Caucasus International University

Address: Room 305, Building 1 of Caucasus International University, Chargali Str.
N73, 0141, Tbilisi

Dissertation is accessible at the library of the Caucasus international University

Secretary of the Dissertation Board:

Aleksandre Giorgidze

Doctor of Law, Associate Professor

Annotation

Dissertation concerns the negative aspects of country classification within World Trade Organization (“WTO”) and the necessity of its reform. There is an undeniable inequality in economic development among WTO member states. With the aim to tackle this, WTO agreements have introduced Special and Differential Treatment (“S&DT” or “S&D treatment”) clauses, which provide assistance to developing countries, expressed in certain privileges (e.g., subsidies, dumping, technical and financial assistance). In a situation where WTO agreements contain S&DT provisions, it is odd that the WTO not only has no official list of developing countries, but the WTO legislation does not offer definitions of “developed” and “developing” countries as well. Instead, WTO member countries are divided in three groups: poorest members fall in the category of “least-developed countries” based on objective measurements devised by the United Nations; as for developed and developing countries, their status is arbitrarily determined on the basis of self-selection. Existing classification method leads to a situation where there are countries with diverse levels of economic development (for instance China, Singapore and Georgia) have the same status – i.e. “developing” - in the WTO. Unsurprisingly, this causes discontent among economically developed country members. Consequently, it is argued that a reform of a country classification method is necessary, resulting in further bifurcation of developing countries pursuant to their real economic development level. In this light, the aim of this dissertation is to examine whether the WTO shall carry out a reform on the current country classification method by taking into account the real economic development of the member countries, and if so - what method shall be introduced.

The first chapter of the dissertation focuses on examining the legitimacy of granting “privileges” in the form of S&DT clauses to the developing countries. In this light, the dissertation explores the history of evolution of S&DT provisions, their categories, essence and their prime purpose; also, by comparing and contrasting liberalism and so-called “Infant Industry” theory, the dissertation examines

grounded economic arguments for the existence of S&DT clauses. The dissertation argues that by maintaining the status quo, the WTO is, in effect, forcing member states to operate in an environment that no longer exists. To illustrate this point, the second chapter of the dissertation discusses changes in both the WTO legislation and its practice in recent years that indicate a willingness and need for further differentiation of developing countries from a strictly self-determined developed/developing country category. In addition, arguments are cited to illustrate that the status quo has a negative impact on all WTO member countries regardless of their development status. To make sure that the current status quo does not negatively affect the interests of developing countries, the dissertation analyzes a number of concessions that developing members can agree on with the developed countries in exchange for the reform of the country classification method. The second chapter pays special attention to the fact that negotiations on S&DT clauses are, in fact, deadlocked. Therefore, the dissertation argues that in order for the member states to find a solution and come back to negotiating table, it is of utmost importance for them to disregard the unsupported misconceptions on which they base their inaction and find ways to compromise. In addition, the second chapter of the dissertation presents and analyzes specific arguments and examples on the basis of which we conclude that the country classification reform and greater differentiation of developing countries is especially beneficial for developing countries with small markets, e.g. for countries like Georgia. Once the dissertation reviews the arguments and reasons proving that the reform is beneficial for all member countries regardless of their development level, the third chapter of the dissertation provides an in-depth study regarding what classification method shall be prioritized if the reform was carried out. In particular, the third chapter of the dissertation analyzes the possible ways and pros and cons of country classification reforms provided in both scientific literature as well as the communications/proposals presented by the member states' delegations; also, in case of adopting classification method based on objective criteria, by using certain WTO

agreements as an illustration, the dissertation further analyzes the ways of finding objective criteria that can identify and measure the capabilities of the countries.

At the end of the research, the dissertation presents the conclusions that have been adopted by the author as a result of research and scientific processing of the issues raised. The author concludes that the granting of “privileges” in the form of S&DT clauses to truly developing countries is not only legitimate, but also essential. Nevertheless, it is also noted that given the changing dynamics of economic development of WTO member states in recent years, countries with different economic levels should not have the same status. Accordingly, the dissertation argues that, on the one hand, there are a number of reasons evidencing the need for reform and, on the other hand, there are arguments illustrating the fact that given certain reservations, reform may be acceptable to all WTO members, regardless of their level of development, and especially for those developing countries with small markets that are similar to Georgia. Finally, the author clearly demonstrates that the path to reform lies in adopting a method of classification based on objective criteria.

Taking into consideration the essence and the conclusions reached as a result of the research, the following dissertation shall be of interest for researchers and practitioners (as a theoretical basis); additionally, it is expected to be a recommendation report for those ministries interested in the issue, which defend the interests of Georgia in the WTO.